

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יא, תש"כ

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ישם («והבמות תִּישְׁמְנָה», יחזקאל ו, ו; ומכאן השמות: ישימות, ישימון); ולא עוד אלא שכבר זמן רב לפני בן-יהודה גזרו משורש יזם שם-פעולה: יזימה. לפיכך עלינו לנהוג כ"רוב הנואמים" ולקיים את היזמה של בן-יהודה כהווייתה: יזמה!

נ"ב

לאחר שנכתבו הדברים הנ"ל נתפרסמה ב"דבר" (י"ז בסיוון ה"ש"ך) השגה על קביעתו הנ"ל של ד' ב"ג, מאת ראובן טיוון. הוא מונה בין השמות התנ"כיים במשקל "חכמה" גם את השם אֲזֵלָה אולם השם אֲזֵלָה הוא מחודש, ואינו בתנ"ך. "אֲזֵלָה יד" (דב' לב, לו) הוא, כידוע, צורה עתיקה של פִּעֵל, (עבר, נסתר). כן הוא מיחס למשנה את השם עֲגָמָה; ואף זה מחודש; במשנה נמצא רק השם עֲגָמָה (עין פתוחה), "עגמת נפש" (מגילה ג, ג). לבסוף הוא מביא בין השמות במשקל פִּעֵלָה את השם בְּכָרָה. אבל בְּכָרָה הוא שם נקבה של בְּכָרָה, מן המשקלים הסגוליים, ואינו עניין לכאן.

אל"פ

ע ד ו א ב י נ ר י

הערות ללשון הדיבור ולשון התלמוד

א. "הסרט מציג"

"איזה סרט מציג בקולנוע פלוני?" — משפט מעין זה הפך כמעט לנחלת הרבים, אף כי השימוש הנכון הוא: "איזה סרט מציגים?", או: "איזה סרט מוצג?"; שהרי הפועל

„הציג“ הוא פועל יוצא, ואילו הסרט אינו מציג דבר, אלא מציגים אותו.

לית מאן דפליג, שמשפט כגון „הסרט הזה משחק כבר שלושה שבועות“ משובש הוא, ולא שיבוש אחד אלא שניים: plays האנגלי, או spielt הגרמני תורגם גם במשמעו וגם בצורתו: במשמעו — הרחיבו את הוראת הפועל לשחק, שתהא חופפת את כל מובניו של הפועל הלועזי (והמובן „להציג“ בכלל זה); בצורתו — שכן בעברית אין הסרט „משחק“ או „מציג“, אלא מוצג.

אמנם, יש בעברית צירוף הדומה לצירוף „הסרט מציג“ והוא עו חולבת או פרה חולבת. גם כאן העז אינה חולבת, אלא חולבים אותה, כשם שהסרט אינו מציג, אלא מציגים אותו. אך הבדל אחד יש: עו חולבת הוא צירוף קבוע, „קפוא“, שאי אפשר להיבנות הימנו: אין אנו אומרים „כמה ליטר חולבת העז הזאת בשנה?“ וכדומה. חולבת מובן כאן כמו „בעלת חלב“ או „שופעת חלב“.

ובכל זאת — מצאנו בתלמוד כמה ביטויים המקבילים בדיוק לשימוש הרווח הסרט מציג. במסכת בבא מציעא סד ע"א אנו קוראים: „ההולך לחלוב את עזו ולגזוז את רחליו ולרדות את כוורתו, מצאו חברו ואמר לו: מה שעזי חולבות מכור לך, מה שרחלי גוזות מכור לך, מה שכוורתי רודה מכור לך — מותר. אבל אם אמר לו: מה שעזי חולבות כך וכך מכור לך, מה שרחלי גוזות כך וכך מכור לך, מה שכוורתי רודה כך וכך מכור לך — אסור“.

ודאי, שהעזים אינן „חולבות“ אלא נחלבות, הרחלים

אינן "גזוזות" אלא נגזוזות, והכוורת אינה "רודה" אלא נרדית. והנה, בכל זאת השתמשו חכמים בפועל האקטיבי. הוא הדין באותה מסכת דף סח ע"ב: "רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שמין את העזים מפני שחולבור. ואת הרחלים מפני שגזוזות ושוטפות ומורטות". ופירש רש"י: "כשעוברין בנהר, המים שוטפין מן הגיזה והוא נוטלה; ומורטות — כשעוברות בין הקוצים". מהל מקום ברור, שפעלים אלה משמשים במקום נגזוזות ונשטפות ונמרטות.

ברור ללא ספק, כי אלה האומרים הסרט מציג לא שאלו שימוש זה מתוך הגמרא, אלא תרגמו את הביטוי מלועזית. הבאנו את הדוגמאות שלעיל, כדי להראות, כי גם אם אין הצדקה גמורה לשימוש זה — אסור לפוסלו סתם בלי לעמוד על המניע שהביא ליצירתו, והוא: העדפת הפועל האקטיבי על הפועל הפאסיבי ועל הפועל הסתמי. אומרים כיום הסרט מציג במקום מוצג או מציגים אותו, ממש כשם שחז"ל אמרו העזים חולבות במקום נחלבות או חולבים אותו.

ב. בין אקטיבי לפאסיבי

וכיוון שנגענו בפרשת הפועל האקטיבי לעומת

הפאסיבי, נדון במשפטים הבאים:

1. מכונית דרסה אישה;

2. אישה נדרסה ע"י מכונית.

מבחינה דקדוקית שווים שני המשפטים האלה, וכך גם מוצאיב אנו בספרי דקדוק — כעבריים כלועזיים:

«אברהם אכל את התפוח», והיפוכו «התפוח נאכל ע"י אברהם». אך כל קורא ירגיש כי המשפט מכונית דרסה אישה, מבליט את המכוניות, וכנגדו אישה נדרסה ע"י מכוניות מבליט את האישה. אולם האם אפשר להצביע על הבדל ממשי בין שני סוגי משפטים אלה? יספרסן בספרו האנגלי «הפילוסופיה של הדקדוק» עומד על כך וטוען, שיש הבדלים של גוון בין המשפט יעקב אוהב את בנימין לבין בנימין נאהב ע"י יעקב. לשימוש הפאסיבי הוא מונה עוד כמה סיבות; כגון שהנושא האקטיבי הוא בלתי ידוע, למשל: «האיש נהרג במלחמה העולמית»; או שיותר קל לחבר שני משפטים ע"י פועל פאסיבי, ועוד כמה סיבות.

על כל פנים לא ציינו המדקדקים הבדלים של ממש בין צורות פאסיביות לאקטיביות. והנה בתלמוד מוצאים אנו את הדוגמה המאלפת הבאה (מסכת בבא קמא מח ע"א): «הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, והזיק

את בעל הבית, או בעל הבית הזק בו — חייב».

לכאורה — שני משפטים זהים לפנינו, אך אין הדבר כן: «והזיק את בעל הבית» פירושו: השור עצמו התקיף את בעל הבית וגרם לו נזק; ואילו «בעל הבית הזק בו» פירושו: השור לא עשה כלום, ובעל הבית נתקל בשור ונפצע. וכן פירש רש"י: «שזה (כלומר: השור) היה עומד במקומו, ובא בעל הבית ונתקל בו».

נמצאנו למדים, שלעולם הנושא משתתף בפעולה (כמובן, אם הוא בעל חיים). נוכל אפוא ליצור גם הבחנה מעשית או משפטית:

מכונית דרסה אישה — פירושו: האישה הלכה לתומה,
ובאה מכונית פתאום ודרסתה.
אישה נדרסה ע"י מכונית — פירושו: האישה נתחייבה
בנפשה, שלא השגיחה או שעברה את הרחוב במרוצה וע"י
כך גרמה נזק לעצמה.
מובן, שלא תמיד קיים הבדל כזה, אך כדאי לדעת
על מציאותו ולדייק בניסוח המשפט בשעת הצורך.

מרדכי בן-אשר

יחיד — יחיד

בספר „ודיק“¹, פרי עטם של יעקב בהט ומרדכי רון,
כותבים המחברים בעמ' 74: יחיד — שם-עצם או תואר
השם, ומשמעותו: אחד, פרט; והם מביאים דוגמאות לכך
מהמקרא ומלשון-חכמים, כגון „קח נא את בנך את יחידך“
(בראשית ב, ב); למלך שהיתה לו בת יחידה“ (מדרש במדבר
רבה יב). ואילו יחיד — תואר-הפועל ומשמעו: לבד,
ביחידות; והם מסתמכים על מובאות מלשון-חכמים: „אל
תהי דן יחיד“ (אבות ד, ה); „המהלך בדרך יחיד“ (שם ג,
ד).

האומנם אמת הדבר? — הבה ונבדוק!
ראשית-כול עלינו לקבוע, כי קיים הבדל בשכבות

---

1. הוצאת הקיבוץ המאוחד, תש"ך.